

Катерина Гвердовська

(Херсон)

КОЛЬОРОНАЗВИ ТА ЗВУКОВІ ОБРАЗИ У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті досліджено кольороназви та звукові образи в поезії Ліни Костенко, їх семантико-стилістична роль.

Ключові слова: кольороназви, звукові образи.

This article examines colours names and the sound objects in the poetry of Lina Kostenko.

Key words: colour names, sound objects.

Багатство колірної лексики в мові пояснюється важливістю зорових вражень як одного з джерел пізнання навколишнього світу. Колірні ознаки матеріальних об'єктів абстрагуються свідомістю людини й набувають самостійного існування у різноманітних сферах духовного досвіду людства – від найдавніших знакових систем міфології і фольклору до сучасного мистецтва.

Музична образність посідає важливе місце серед творчого інструментарію митців, оскільки нерідко стає визначальним принципом світобачення й поетичного передавання світу. Ліна Костенко сприймає людину як гармонійну та невід'ємну частину Всесвіту. Ліричний герой – з одного боку – сучасна людина, яка розуміє складнощі й таємниці світу, гармонію й грізну стихію природи, а з другого – романтик, що одуховнює природу. Зв'язок із навколишнім світом підтримується через звукове сприйняття явищ природи. За допомогою звукових відчуттів, пов'язаних зі світом природи, ліричний герой поетеси намагається досягнути життя.

Актуальність дослідження пояснюється потребою скласти повне уявлення про мовну творчість Ліни Василівни Костенко, а саме, звернути увагу на стилістичну роль кольоративів та звукових образів, їх поширення в поезії поетеси.

У мовознавстві проблема кольороназв розглядається в кількох аспектах. Назви кольорів та звуків становлять об'єкт наукових студій у галузі порівняльного мовознавства (О.Коваль-Костинська, Н.Пелевіна), етнолінгвістики (А.Вежбицька, Г. Яворська); психолінгвістики (Л.Лисиченко, Т. Ковальова, С. Григорук, Р. Фрумкіна), перекладознавства (І.Ковальська), історичної та описової лексикології (М.Чікало, Н.Бахліна, О.Панченко, В.Мур'янов), семасіології (Р. Алімпієва, О. Вербицька, А.Висоцький, Л.Грибова, О.Дзівак, А.Кириченко, А.Критенко, В.Москович, Ж.Соколовська, Т. Пастушенко, В. Фридрак).

Мета статті проаналізувати семантику та синтаксичну роль звукових образів та кольороназв у поезіях Ліни Костенко.

Попри пильну увагу дослідників до творчого доробку поетеси особливості її барвопису ще не стали предметом спеціального аналізу. Окремі зауваження щодо семантики й функціонування кольороназв у поетичній мові Ліни Костенко знаходимо в розвідках таких науковців, як С. Антонішин, Н. Ашиток, Г. Губарева, О. Зінченко, М. Кодак, Т. Коляда, Н. Онищак, І. Пономаренко, Л. Пришляк, В. Саєнко, Л. Ставицька. Праці згаданих авторів, хоч і демонструють деякі суттєві ознаки вживаних поетесою кольоративів, але все ж не формують цілісного уявлення про досліджуваний феномен.

У сучасній українській мові кольороназв утворюють кількісно багате та якісно різноманітне лексико-семантичне поле. Кольороназви, що входять до його складу, відзначаються неоднаковим семантичним наповненням, різною словотворчою структурою

та граматичним оформленням. Його доміантними одиницями є номінації *білий, чорний, сірий, червоний, синій, зелений, жовтий*, які відображають основні колірні уявлення людини.

Відповідно до доміантних колірних номінацій ми виділили сім мікрополів, в окреме мікрополе об'єднано назви неозначених кольорів.

Головною лексемою мікрополя назв білого кольору виступає кольористична назва *білий*, навколо якої об'єднуються номінації *білявий, білозубий, білий-білий, білий-пребілий, біліти, побіліти, збіліти, відбілювати, побілілий, побілений; молочний; лебединий; блідий, блідесенький, поблідлий, збліднути, пополотніти; сивий, чорно-білий, біло-сірий* тощо [1, с. 621]. Нами з'ясовано, що у зимових пейзажах Ліни Костенко ознака “білий” може виражатися опосередковано: найчастіше це образні парадигми з назвами предметів одягу: Ідуть у білих каптурах дерева, / понамерзали брови у дерев. Слід виділити ключовий образ поетичної картини світу Ліни Костенко *білий світ*, що виступає з усталеним значенням “земля з усім, що на ній існує”: І добре тобі, і весело /на білому світі жити; А потім розп'яли його в мені, / і розп'яли на цілім білім світі [3, с.301].

Традиційним і найбільш поширеним є уявлення про *чорний колір*, психологічно пов'язане з негативними почуттями (страх, туга, печаль, розпач). У поетичній мові Ліни Костенко відзначаємо такі традиційні кольористичні образи, семантика яких виражає негативні емоції, вчинки: Виходжу в сад, він чорний і худий, / йому вже ані яблучко не сниться; [2, с. 167] Майбутнє сходить чорною сівбою / Що я додав до того врожаю? [2, с. 97]

Досліджуючи мікрополе назв сірого кольору, відзначимо, що серед його компонентів кольоратив *сірий* набуває особливої ідейно-естетичної ваги як важливий засіб розкриття концептуально навантаженого поняття неповторності. Епітет із його запрограмованою негативною конотацією стає мовним засобом, що виражає все спрощене, проминальне: Стоїть зима. Короткі сірі дні. / Вночі горять сторожові вогні; *А хто від правди ступить /на півметра, – /душа у того сіра й напівмертва* [4, с. 238].

Характеризуючи мікрополе назв *червоного кольору*, відзначимо, що його компоненти досить часто використовуються для зображення сонця як стрижневого образу художнього світу Ліни Костенко. У пейзажних замальовках ознака *червоний* із семою “яскравий” прямо чи опосередковано характеризує схід чи захід сонця. Для характеристики саява сонячного диска та предметів, ним освітлених, функціонують кольоративи, які передають враження насичених відтінків, реалізуючи конотативні ознаки “хвилюючий, красивий”: Сходить сонце, ясний обагрянок, / заглядає у вічі мені: а чи добрий у мене ранок, чи не плакала я вві сні? [2, с. 153]

Описуючи мікрополе назв *жовтого кольору*, звертаємо увагу на їх особливе значення в розкритті образу осені, що належить до ключових у поезії Ліни Костенко. У мовній картині світу поетеси осінь постає у привабливому жіночому образі, творенню якого великою мірою сприяє колірна лексика, що передає розкішне різнобарв'я осінньої пори: Ще літо спить. А вранці осінь встане – / в косі янтарній нитка сивини [2, с. 437]. Поетичний простір Ліни Костенко наповнений життєдайним сонячним саявом. У системі художнього цілого сонце часто асоціюється із блиском золота, що загалом традиційно для сучасного поетичного мовлення: Пливе туман. З-за старовинних мурів / ледь прозирає **золотаве** сонце; Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль. / Ковтаючи сльози, одягши на плечі сукману [4, с. 227].

У мовній картині світу Ліни Костенко особливої художньої значущості набуває гама *зеленого кольору*, адже художній простір поетеси – це головним чином сад і ліс, “простір буття, мікрокосм, де протікає напружене духовне життя ліричної героїні”. У художньому світі Ліни Костенко не лише опоетизовано окремі пейзажні деталі: зелений колір як ознака всього рослинного світу асоціюється з життєдайною силою природи: Красива осінь вишиває клени / Червоним, жовтим, срібним,золотим. / А листя просить: –

Вищий нас зеленим!; Птиці зелені / У пізню пору / Спати злетілись / На свіжий поруб [3, с. 244].

Синьо-голуба гама в поетичному світі Ліни Костенко набуває особливого значення в розкритті концептуально навантаженого образу неба. Синє, голубе небо в макрокосмі поетового світу вабить духовною висотою. Воно акумулює в собі вічність, перед якою оголюється істина: Лиш одна є втіха в тому, / що під **небом голубим** / аж тепер вже видно, хто ми, / до самісіньких глибин [2, с. 153].

Голубе небо чисте, ясне, безхмарне, і тому аналізований словообраз символічно позначає мрію: На те й погорільці, – будуємо хатку. / Над хаткою небо. А знов **голубе** [3, с. 261].

Особливе семантико-стилістичне навантаження в поезії Ліни Костенко припадає на зображення струнних музичних інструментів та їх частин. У метафоризованому значенні струни – це нерви, засіб сприймати життя та реагувати на нього: А нерви ж мої, ох нерви, струни мої, / настроєні на епохальний лад / А мені ж, може, просто хочеться щастя, / тугого й солодкого, як шоколад. [3, с. 141].

Одним із основних образів Ліни Костенко є скрипка, вона не випадково посідає значне місце серед поетичних образів письменниці: Краплинки перші вдарили об шибку. / Кардіограма блиснула крива. / Вітри з розгону поламали скрипку, / Гуде у сосен буйна голова [2, с. 49].

Лексема “скрипка” у Ліни Костенко має підвищену “валентність”. Як відзначає О. Чекан, вона “вступає у зв’язки з найсуттєвішими явищами художнього світу поетеси, резонує з основоположними його поняттями. Ці зв’язки не є простим механічним поєднанням, а являють собою вираз глибинної суті костенівського світу поезії” [5, с. 79]. Так, вічна дилема форми і змісту, матерії і духу, загалом втілюється в образ скрипки.

Якщо метафоризація образу скрипки відбувається переважно на основі звукових даних інструмента, то *образ віолончелі* переосмислюється не лише за характеристикою звука, але й за її формою: “Сильне, повне і яскраве звучання, зігрите вібрацією та близьке за тембром до людського голосу”, як стверджує “Музична енциклопедія”, є основою для персоніфікації образу, а форма інструмента звужує метафору саме до образу жінки: А по ідеї: жінка ж – тільки жінка, / Смаглява золота віолончель / Справляло б тіло пристрасті обжинки / колісками і лагодом ночей. [2, с. 209]. Образ віолончелі втілює основні риси жінки – красу, тендітність, вразливість.

Для переосмислення *образу арфи* майже в кожному новому випадку Ліна Костенко використовує різні грані внутрішньої форми слова. Художній образ набуває символічності, втілюючи героїчне минуле нашого народу: Навалом сипавши непотріб, / засипав, сам не знав коли, / мечі, шоломи, арфи, котрі / твоєю славою були! [2, с. 391].

Розширення семантики названого образу відбувається шляхом уведення в один синонімічний ряд назв зброї та назви музичного інструмента.

Досить уживаним у поезії Ліни Костенко є *образ камертона*, на основі прямого значення слова поетеса створює містку метафору, надаючи поняттю значення еталона життя, символу ідеалу, вищої мети: Поезія згубила камертон (...), / Поезія на грані катастрофи. [2, с. 173].

Те, що образ камертона вживається поруч з образами музики, поезії та природи – вищих життєвих категорій, – надає йому філософічності.

Таким чином, колірний простір структурує індивідуально-мистецьку версію світорозуміння Ліни Костенко, репрезентуючи її поетичний світ у відповідній колірній гамі, увиразнюючи й розвиваючи концептуально навантажені образи. Кольороназви, уживані в художньому мовленні Ліни Костенко, є одним із важливих засобів вираження окремих тем і мотивів її поезії. Важливою ознакою ідіостилю Ліни Костенко є настанова на творче використання усталених поетичних формул з елементами-кольоропозначеннями. Одним із найголовніших наскрізних образів поезії Ліни Костенко є також і музика, завдяки якій поетеса вміло змальовує явища природи, почуття та настрої

людини, проводить чіткі паралелі з життям, часом, вічністю. Серед великої кількості поетичних образів, значне місце посідають образи скрипки, віолончелі, кобзи, арфи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губарева Г. Семантика білого кольору в поетичній мові Л.Костенко / Г. Губарева // Вісник ХНУ. – 2000. – №491. – С. 620-623.
2. Костенко Л.В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
3. Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Григорія Клочека. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
4. Ліна Костенко. Поезії. – Балтимор; Париж; Торонто, Смолоскип, 1969. – 357 с.
5. Чекан О. За дивним зойком слова...”: Роздуми над поезією Ліни Костенко / О. Чекан, Ю. Чекан // Київ. – 1993. – С. 136-140.